

## РАБОТАТА НА ПРВИОТ НАРОДНО-ОСЛОБОДИТЕЛЕН ОДБОР ВО ДЕБАРЦА

(Според сочуваниот прв записник<sup>1</sup>)

При Историскиот архив во Охрид се чува првиот записник на Народно-ослободителниот одбор за Струга и Охрид од 1944 год. Записникот е пишуван на шпартани табаци. Има 43 листови пишувани со плаво и дел црвено мастило. Записничарите се менувани. Според ракописот изгледа три члена го имаат пишувано. Текстот добро се чита.

Потребите од постоењето на народно-ослободителните одбори во селата и градовите, во ослободените и неослободените места беше неминовна, зошто тие беа двигатели и носители на движењето, беа јатаџи на партизанските единици. Првите НОО во Дебарца се оформени уште во средината на 1943 год. кога почна да оперира и Првиот партизански одред од овој крај.<sup>2</sup>) Меѓутоа, не треба да се заборава дека тајно работеа многу активисти по селата уште од првите денови по капитулацијата на нашата земја.

Решенијата на II заседание на АВНОЈ Народно-ослободителното движење го поставија пред нови и сериозни задачи. Една од главните е и изградувањето на новата државна власт, која постепено од место во место се создаваше тајно и јавно, помагајќи го движењето во секој поглед. НОО беа најшироки масовни народни организации во кои е претставен и организиран сиот народ и се покажаа способни да воспостават вистинска народна власт на урнатините од старата противнародна бирократска власт.<sup>3</sup>)

На територијата од славната и слободна Дебарца, покрај другите селски многубројни одбори, почнува да работи и Околинскиот народно-ослободителен одбор. Во првите месеци овој одбор е во заедница со струшкиот, затоа што повеќе делуваше во ослободените територии. Одборот е официјално оформен во летото 1944 год. Во прво време одборите се викаа НО комитети. За организатор на народната власт во Западна Македонија бил одреден Киро Крстевски — Платник. Првиот состанок на Одборот е одржан на 24 август 1944 год. на Положај непознато место но се претпоставува со голема сигурност дека е во с. Белчишта, бидејќи во ова време тој крај е слободен.

Состанокот е одржан со следниот дневен ред: Политичка ситуација, извештај по работата, конкретни задачи, мобилизација и појава на Коцаревце (В. Михајлов), критика и самокритика, евентуални (разно), конспирации и држењето на другарите. По првата точка има

<sup>1</sup> Фонд: „ОНО — Охрид 1944-1945 год.“, кутија I.

<sup>2</sup> Г. Чакулески, Први срески народно ослободилачки одбор у Македонији, „4 јул“ од 13.VIII.1963 год.

<sup>3</sup> Решение и Напастиве за организацијата и работа на НОО во Македонија, 1944 год. (Место на издавање не е познато).

зборувано Платник, кој посебно се осврнува на поблиската политичка ситуација „за да можеме да земеме важни решенија.“

Вториот состанок е одржан на 8-IX исто на Положај; дискутирано е само за организацијата на одборот и за начинот на изборите што треба веднаш да се извршат за нови членови. Платник за ова, меѓу другото вели:

„Потребно е, другари, да се одржи конференција со неколку чесни, добри и агилни луѓе од секој општински одбор, кој дури неморат да биде во одбор од ними ќе се избере одбор Околиски — така речен пленум, кој ќе влегуваат околу (30) триесет луѓе“.

Понатаму, Платник објаснува за задачата на Одборот, за поделба по сектори како би работата течела поорганизирано. Членови во одборите можат и треба да бидат од сите националности, меѓу кои и Турци и Албанци, само да бидат чесни луѓе и да не се огрешиле спрема движењето. Нема да се гледа на верска припадност, оти во борбата сите братски се бореа против непријателите. На вториот состанок посебно е дискутирано за исхраната и снабдувањето на населението, а посебно за партизаните. Во таа смисла се мобилизирани селските-приватни воденици, за да мелат жито без ујем за партизаните. Во колку се утврдело дека кај некои манастири, бегови или други фамилии имало жито — веднаш да се одземе за неопходните потреби на народот и војската. По добиените упатства, по сите села се извршија избори на првите одборници за членови на Околискиот народно-ослободителен одбор. Од повеќе села од струшкиот терен и Дебарца се избраа делегати и на закажаната дата во Белчишта тие пристигнаа.

На 13 септември Одборот се состанува и се избира Извршен околиски народно ослободителен одбор за Струшка и Охридска околија, како и членови на Пленумот. Во Извршниот одбор влегоа 12 члена и сите имаа одредени сектори за работа.<sup>4)</sup> За претседател на Извршниот одбор е избран Коле Скепароски од с. Волино. Како позадински работник бил активен, а во полските села бил многу авторитетен и доста богат. Селата што се населени во Струшкото Поле поседуваат жито, а за потребите на војската и народот доволно било Коле Скепароски да рече: „Ти има да дадеш толку и толку жито!“.

Во тој случај неговата наредба секој ја извршувал, оти наредувал кај оние луѓе кај што сметал дека сигурно имаат. За секретар е избран Владо Митески од с. Сливово, а за благајник Божин Костоски од с. Белчишта. Во останалите служби-сектори поставени се следните лица:

управни сектор Блаже Стојаноски — Карадак од с. Збاجди, агитација и пропаганда — Кузман Дејкоски од с. Вевчани, градежен сектор Најде Цветаноски од с. Драслајда, земјоделски сектор Тодор Попоски од с. Велмеј, просветни Миласав Антониески (Шутески) од с. Лабуништа, судски сектор Ефтим Клечкароски од с. Мороништа, хигиенски и здравни Али Баба од Струга, трговија и занатство Васил Јованоски од с. Врбјани и за член постои Горѓи Нестороски од Струга — со неодредена должност.

<sup>4)</sup> Имињата на членовите од Извршниот одбор и Пленумот се земени од Записникот од 1.IX.1944 год.

Во исто време се избраа и членови на Пленумот — чии претставници се од повеќе населени места, како што следува:

„Дојчин Николоски од Мешеништа, Размоски Илија од Сируле, Крстаноски Коле од Климентани, Пандејца Маринческа од Требеништа, Цветко Кузманоски од Црвена Вода, Илија Китаноски и Целеска Крстана (Петрејца) од с. Издеглавје, Србиноски Димко и Нелоска Каља (Надејца) од с. Слатино, Јонче Грозданоски од с. Оздолени, Павле Попоски од Врбјани, Ристо Стефаноски од Сливово, Никола Тутурески од Годивје, Данчо Божиноски од Мраморец, Трајко Мирчески од Ржаново, Сиљан (презиме непознато) од Таш Маруништа, Симоноски Никола од с. Вишни, Оран Шазо од с. Заграчани, Горѓи (презиме непознато) од с. Глобочица, поп Васил од Јабланица, Таса (презиме непознато) од Подгорци и двајца Албанци кои се предвидени, но имињата не се познати.“

По изборот, идниот ден, на 14 септември на Положај е одржан широк состанок на Околискиот НОО, на кои се разгледани следните прашања: Расподелба на работата, задачи на Околискиот одбор (организационо, пополнување на одборите кај ги нема, создавање на одборите каде што сè уште не се оформени) и др. На овој состанок присуствувал и Платник кои зборува за важноста и одговорноста на сите членови, како и за начинот на работа. Потесниот одбор треба неделно или на 10 дена да се состанува, а пленум да има секој месец, а може и побрзо според ситуацијата на теренот. Во дискусијата учествува и другарот Бато<sup>5</sup>) кој инсистирал за организационо јакнење на сите народно-ослободителни одбори и да се пополнуваат со жени и напредна младинци. Другарот Видое Смилески — Бато, зборува за јакнењето на братството меѓу сите народи во Македонија и за потребите од војска. Меѓу другото, вели: „Мобилизацијата треба да биде блага, а не присилна . . . На секој татко и мајка треба да им служи за гордост што чедо нивно станува македонски војник, борец на слободата и правата за народот“. Одборниците донесуваат посебен заклучок за оние фамилии кои во текот на Војната настрадаа — останаа без куќи, деца без родители или ма на каков бил начин се оштетени, потребно е да се води посебна сметка за нивниот живот, сместување во куќи, исхрана, ублажување на болката итн.

На 30 септември на Положај е одржан III состанок со потесниот и широкиот Околиски НОО, на кој се зборувало по следните прашања: политичка ситуација, извештај по работата, конкретни задачи, критика и самокритика, организациони прашања, да се зборува за Народно-ослободителните одбори и разнo. Што е зборувано, кои заклучоци по поедини прашања се донесени не е забележано, но на табакот е оставено празно место.

Во месец октомври додека се водеа жестоки борби за ослободување на градовите Охрид и Струга, се извршува поделба на овој одбор: на Околиски народно-ослободителен одбор за Струга и посебно за Охрид. До ослободување на Струга Одборот беше сместен во Вевчани. Пред ослободувањето на Охрид, Околискиот народно-осло-

<sup>5</sup>. Според кажувањата на Владо Митески — тогашен секретар, со голема сигурност е под името „Бато“ да стои Видое Смилески, бидејќи тој присуствувал на тие состанци и тоа неколку пати.

бодителен одбор за Охридска околија на теренот одржува уште неколку состаноци, од кои најважни се состанокот одржан на 24.X.44 год. кога Петре Пирузе — Мајски извршува конституирање на Одборот. Укажувајќи на славното историско минато на овој крај, за високиот слободарски дух на нашиот народ, како и за славната Илинденска епопеја, Пиурзе во своето излагање го изнесува како света должност продолжување на борбените традиции на народот за потполно ослободување и, меѓу другото, рекол:

„Јас мислам да вие не сте сами дојдени како делегати на овој срез — ами избрани и испратени од целиот народ за кој треба да се заинтересоваме и треба да обрнеме внимание да имаме изгорени, испалени и испуштени села, а и пасивни крајој сиромашки кои треба да ги помогнеме, а тие прашања треба да ги разрешавате вие и да постанете пример на кој ќе се угледат другите — кој ќе бидеме не само за себе да гледаме него и за другиот народ“.

Скоро секоја недела Извршниот одбор одржува состаноци, консултации по низа прашања, сакајќи веднаш во дело да се спроведуваат: На 26 октомври Извршниот одбор на ОНОО, рагледува 11 чисто економски, социјални и воени прашања за кои посебно го донесува следното решение:<sup>6)</sup>

1. „Да се дојт во веза со на. осл. одбор од Дебар за да се издејствува и донеси колку је возможно појќе сол за нашава околија...“

2. Веднага преку органот командаподручје да се изврши претрес во куќите на Коста Каневче, Наум Каневче, Ефтим Мандул, браќа Јајчаровци, а ако се најди сол да им се остај по 100, сто кгр. за солење рибите.

3. Од Општинскиот Охридски н. осл. одбор да се земат (требовет) 500.000 — пет стотини хилади лева.

4. Житото (излишокот) од св. Спас да се дајт на селото Опејнца (од др. Мајски налог) да се дајт за војската.

5. Житото од св. Наум да се дајт на селата од Велгошка општина за засевање, а и од другите селски цркви, а да им се дајт потврда на црквите.

6. Од имањето на св. Наум во Белчишта, житото да се дајт во Горна Дебарца Цр. Вода.

7. Др. Лазо да проверит со беговските имања во Велмеј и оздолени, колку е и каде оди приходот.

8. Коселска општина да дајт 4.000 четири хилади кгр. жито, Мешејска 6.000 шест хилади кгр. (да се земи обзир за Косел).

9. Машини шивачи да се дат за Белчишта (работилница) 1. Траја од Кичеџа, 2. Славе Мешкоски, 3. Владо Коцарески и 4. Димче Кркулоски.

10. Лубен Савески докторот веднаш да замине за Сливовска општина село Лактиње и др. села.

11. Со житото Охридско је решено во одборот Охридски.

12. Со работна снага да се провери колку треба.

13. Да Градскиот и селските одбори поведат кој се барани мобилисани, а не заминале да ги одма спроведат во команда места Охрид.

14. Кој не се мобилисани, а требало да се мобилисаат нека ги одма одборите достават нивните имиња во Команда места.

15. За снабдување со дрва да се опита др. Мајски.

16. Да се издајните наредби за бараките поведат преку одборите да ли се сврши по налогот на Мајски.

17. Бараките од Вапила да се дат на Сирула за оправка на школата. Што ќе остане да се извести Окол. одбор.

---

<sup>6</sup> Поради важноста на ова решение од 26.X.44 г. го донесуваме во целост.



18. Утрошено сено од ланската година во селото Оздолени које го утрошил Ѓорѓија Гаврилоски, а било партизанско да се однеси во Лешани — Команда подручје.

19. Демостен Манески да дајт две писаќи машини на Околинскиот народно-ослободителен одбор — Охрид.“

Колку се важни, одлучни и пресудни сите горенаведени мерки, како и други што на овој состанок не се дискутирани, и каква улога играа во натамошниот развој на НОО не е потребен никаков коментар.

Президиумот на АСНОМ на 20.X.44 год. донесува:

„Решение за организирање и работење на Народно-ослободителните одбори во федералната македонска држава и Напаствије за организација и работата на НОО-и ка организација на државната власт на федерална Македонија во демократическа и федеративна Југославија“.

Овие два документа се мошне интересни и важни оти претставуваат први документи за организацијата на НОО од селски па сè до АСНОМ. Во Напаствието главно се дадени следните насоки: Составот на НОО, организациона структура, односот меѓу Пленумот, извршниот одбор и одделението, делокругот на одделите, односот меѓу повишоките и пониските НОО, за основање на државни стопански претпријатија, разни комисии за работата на администрацијата, за одговорноста на НОО пред народот, соработка со Народно-ослободителниот фронт, дисциплинска одговорност членовите и персоналот од одборите, за организацијата на Народно-ослободителните одбори во сè уште неослободените територии итн.

Сметаме дека овие два документа се доставени до секој околински народно-ослободителен одбор во Македонија и по истите веднаш е поставено, што се гледа од одржаните последни состанци на охридскиот Извршен околински НОО, а посебно на 7 ноември 1944 год. во Белчишта, на денот кога во Охрид партизанските единици водеа жестоки последни борби за ослободување на градот. Откако Охрид е ослободен, а се очекуваше идниот ден да биде ослободена и Струга, Околинскиот извршен одбор донесе одлука за формирање на Градски НОО за Охрид и Народно-ослободителен одбор за Охридска околина. На овој состанок Одборот се преформира, односно претрпе извесни измени „секторите се поделија према способностите на секој једен“. Во Околинскиот извршен одбор влегоа 13 членови и тоа:

1. Претседател — Божин Костоски од с. Белчишта.
2. Заменик на претседателот — Славче Боздоганоска од Охрид.
3. Секретар — Владо Митрески од с. Слиново.
4. Управен сектор — Лазар Гиноски од с. Белчишта.
5. Финансиски сектор — Сандре Стезоски од с. Мешеишта.
6. Здравство — не е пополнето местото.
7. Социјален сектор — Иван Кулукоски од с. Мешеишта.
8. Стопанство — Васил Мушески од с. Врбјани.
9. Просветни — Борис Китаноски од с. Издеглавје.
10. Агитација и пропаганда — Славе Попоски од с. Слатино.
11. Соопштителен сектор — Сандре Сиљоски од с. Елшани.
12. Технички — Иљо Размоски од с. Сирула.
13. Судски сектор — Танаско Трајчески од с. Слиново.

Покрај другото на овој состанок донесени се и следните решенија: поставување на околиски интендант, кој ќе се грижи за набавка на намирници за потребите на војската и народот, за основање на Околиски магацин за прибирање на житото, за поставување на готвач кои ќе работи во Околискиот одбор и др.

По ослободувањето на Охрид, Одборот веднаш се сели во градот и ги презема сите хитни мерки за стабилизирање на положбата, како поставување на нови службеници, сместување на истите за спиење, за начинот на земање на житото од богатшите и делење на сиромасите, за стабилизација цените од сите производи, за поставување на милиција, за одземање на житото од манастирите, за нормализација на патиштата итн.

Со еден збор, Одборот ја презема сета власт, односно грижа за подобрување-стабилизирање на животот на населението, бидејќи четири години живееше во несигурност.

Од ослободувањето на Охрид до крајот на 1944 год. Извршниот одбор, според записниците, одржал уште 7 состаноци. Скоро на секој состанок е изнесувана политичката ситуација во земјата и надвор од неа, како и извештаи на одговорните референти по сите сектори, за начинот на спроведувањето на донесените одлуки, положбата на населението по поедини прашања и др. Одборот стално одржува врска со месните народно-ослободителни одбори и презема мерки за евентуални неправилности. Особено, мерките се однесуваат за неиспраќање во војска на синовите од одборниците и нивните родбини, што има такви повеќе примери, како и за одземање и распределба на житото.

Сите неправилности се изнесуваат пред јавноста на фронтовски конференции и веднаш се преземаат строги мерки. Треба да се истакне и тоа дека во ова време јавното мнение беше главен фактор во одлучувањата на многу прашања, бидејќи јавноста даде позитивни резултати во правилниот развој на новата народна власт.

**О. Ивановски**

## **НИКОЛА КАРЕВ**

### **Предан на револуционерното дело**

Годинава се навршуваат 61 година од прераната херојска смрт на истакнатиот македонски социјалист-револуционер, учител и „Претседател на Крушовската република“ — Никола Карев. Роден е во 1877 година во легендарното Крушово, како четврто дете на сиромашното семејство Карев. Доста рано, уште како дете, го осетува врз својот грб системот на националната потиснатост, експлоатација и политичка обесправеност. Детството го поминува мошне нерадосно во пазувите на домашната сиромаштија и национално-политичко ропство, кога Македонија се гушеше во темните стеги на турската многувековна феудална експлоатација, на националната и политичка обесправеност